

# فقه و اجتهاد

دوفصلنامه تخصصی فقه و علوم وابسته

سال اول، شماره دوم

پاییز و زمستان ۱۳۹۳



صاحب امتیاز: مرکز فقهی ائمه اطهار علیهم السلام

مدیر مسئول: آیت الله محمدجواد فاضل لنکرانی

سر دبیر: دکتر حمید ستوده



شورای مشاوران علمی (به ترتیب حروف الفبا):

سید جواد حسینی خواه (استاد حوزه علمیه قم) / محمدجعفر طیبی (مدرس دانشگاه و استاد حوزه علمیه قم) / سید علی علوی قزوینی (دانشیار دانشگاه تهران، پردیس فارابی) / ابوالقاسم علیدوست (دانشیار پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی) / محمدجواد فاضل لنکرانی (استاد درس خارج حوزه علمیه قم) / محمدرضا فاضل کاشانی (استاد حوزه علمیه قم) / محمد قائی (استاد درس خارج حوزه علمیه قم) / محمدعلی قاسمی (استاد حوزه علمیه قم) / احمد عرفانی نسب (مدرس دانشگاه) / محمدمهدی مقدادی (دانشیار دانشگاه مفید قم) / سید محمد نجفی یزدی (استاد درس خارج حوزه علمیه قم)



دبیر اجرایی: محسن شیرخانی

ویراستاران: احمد تقوی و محمد شیخرضایی

همکاران مترجم در این شماره: حبیب ساعدی (عربی) - بشری سادات امامی (انگلیسی)

نشانی: قم، میدان معلم، مرکز فقهی ائمه اطهار علیهم السلام، معاونت پژوهش، دفتر فصلنامه فقه و اجتهاد

تلفن: ۰۲۵ - ۳۷۷۴۹۴۹۴ - دورنگار: ۰۲۵ - ۳۷۷۳۰۵۸۸

قیمت: ۱۰۰۰۰۰ ریال



## دراسة فقهية لوظائف الرسالة في مجال حرمة الخصوصية

محمد الزرقاني

### الخلاصة:

كيفية الاستخدام الصحيح لخدمة الرسائل القصيرة بحث تحاول هذه المقالة تبينه وتوضيحه من خلال دراسة فقهية لوظائف الرسالة، وذلك لأنه يجب في البحث عن استخدام وسائل وآليات الاتصال الاقتصار على الاستخدام الصحيح من الناحية الشرعية والقانونية التي يتمكن الانسان من خلالها الوصول الى الرفاه والسعادة والكمال، وفي غير هذه الحالة اي الاستخدام غير الصحيح لها فتؤدي وسائل التواصل هذه الى دمار وهتك حرمة الانسان، بل تؤدي الى ان يكون المجال الشخصي للإنسان الذي هو جزء مهم من احتياجاته وحقوقه عرضة لاعتداء الاخرين، وعليه فالمقال بعد ان يذكر مزايا وخصوصيات الرسالة التي هي احد وسائل التواصل يتعرض الى وظائفها المهمة، ويحذر من العواقب الوخيمة الناشئة من هذه الوسيلة، وي طرح انواع الرسائل بلحاظ المحتوى، ويدرس ضمن الاشارة الى بحث المجال الشخصي للإنسان الرسائل المزعجة ويبين الاحكام الفقهية والقانونية للرسائل المزعجة التي تهتك حرمة خصوصية الانسان، ويقترح في الختام الطرق والحلول للاستخدام الصحيح لخدمة الرسائل.

الكلمات الرئيسية: الوظيفة، الفقه، الرسالة، الصفحة الشخصية.



**Jurisprudential Review of Functions of Text Messages  
in the Context of Privacy**

Mohammad Zarghani

**Abstract**

The proper use of text messages is the issue this paper focuses on, with a jurisprudential perspective. Because in the discussion of the use of communication tools, prosperity and perfection can only be achieved through the proper use of these tools, verified by religious and legal views. Otherwise, the improper or illegal use of these tools would cause disasters and even invade people's privacy, which is among first human rights and needs.

Therefore, present paper mentions the advantages and features of text communication service, while discussing its functions and warning about the consequences of improper use of this tool. Then it talks about all kinds of text messages, in terms of content and mentions spam text messages while discussing individuals' privacy. Then the paper explains the jurisprudential and legal regulations regarding intrusive and privacy-invading text messages and ultimately offers solutions for the proper use of SMS.

**Keywords:** Functions, Jurisprudence, SMS, Text Messages, Privacy



# بررسی فقهی کارکردهای پیامک در بستر حریم خصوصی

محمد زرقانی\*

## چکیده

چگونگی استفاده صحیح از پیامک و سرویس پیام کوتاه بحثی است که این مقاله در پی تبیین و بررسی فقهی کارکردهای آن است؛ زیرا در بحث استفاده از وسایل و ابزارآلات ارتباطی، تنها از طریق استفاده صحیح و درست از دیدگاه شرعی و قانونی است که انسان می‌تواند از آنها در راه رفاه و رسیدن به سعادت و کمال یاری جوید. در غیر این صورت، یعنی استفاده نادرست و خلاف از آنها، باعث می‌شود که این ابزار و وسایل ارتباطی عمدتاً برای خانمان‌سوز انسان گردیده و حتی حریم خصوصی افراد که جزء اولین حقوق و نیازهای انسانی است، از دسترس و تجاوز دیگران در امان نباشد. بنابراین، مقاله حاضر ضمن ذکر مزایا و ویژگی‌های سیستم ارتباطی پیامک، به برخی از کارکردهای مهم آن اشاره و در مورد پیامدها و عواقب ناشی از استفاده سوء و نادرست از این وسیله هشدار می‌دهد و در ادامه، انواع پیامک به لحاظ محتوایی را طرح کرده و با اشاره به بحث حریم خصوصی افراد، پیامک‌های مزاحم را مورد بررسی قرار می‌دهد و احکام فقهی و حقوقی پیامک‌های مزاحم و ناقض حریم خصوصی افراد را تبیین نموده و در نهایت راهکارهایی برای استفاده درست و صحیح از پیامک پیشنهاد می‌دهد.

واژگان کلیدی: کارکرد، فقه، پیامک، حریم خصوصی.

۱۱۹

بررسی فقهی کارکردهای پیامک در بستر حریم خصوصی

\* مدیر گروه فقه دفاع و امنیت مرکز فقهی ائمه اطهار علیهم‌السلام و دانشجوی دکتری تاریخ تشیع دانشگاه ادیان و مذاهب قم. (M.zarghani@urd.ac.ir)

## مقدمه

جریان پیشرفت علوم و دستاوردهای روزافزون و معجزه‌آسای صنعتی و فناوری در حوزه علوم و صنایع ارتباطات، اعم از رسانه‌های صوتی و تصویری مثل: اختراع تلفن (ثابت و سیار)، تلویزیون، اینترنت، ماهواره و غیره، به انسان‌ها این امکان را داده تا از طریق صوت، تصویر، پیام و غیره با موجودات و هموعان خویش در اقصی نقاط جهان ارتباط برقرار نماید. بی‌شک یکی از این پیشرفت‌ها و دستاوردها در حوزه علوم ارتباطات، تکنولوژی سرویس پیام کوتاه<sup>۱</sup> یا اصطلاحاً (S.M.S) و پیامک است، که از این طریق می‌توان در کوتاه‌ترین زمان و با کمترین هزینه با یکدیگر ارتباط برقرار نمود. لیکن نباید از این نکته غافل شد که صنایع ارتباطی و پیامک و هرآنچه که امروزه تحت عناوین علوم، فنون و حتی فرهنگ و تمدن در اختیار بشر است، همگی مرهون شعور، قدرت شناخت، تحلیل و بررسی، تجربه و معرفتی است که خداوند به انحای مختلف نسبت به انسان ارزانی داشته و آن را بر دیگر مخلوقات مقدم قرار داده است.<sup>۲</sup>

بنابراین، می‌توانیم بگوییم که علوم و دستاوردهای صنعتی و فناوری از جمله مواهب، الطاف و نعمت‌های الهی است و پر واضح است که، در مقابل نعمت‌های الهی باید قدردان و شاکر بود<sup>۳</sup> و این اقدام علاوه بر اینکه حمد و ستایش خداست، باعث افزایش نعمات نیز خواهد شد.<sup>۴</sup> باید توجه داشت که قدردانی و شاکر بودن

### 1. Short Message Services.

۲. ﴿الرَّحْمَنُ \* عَلَّمَ الْقُرْآنَ \* خَلَقَ الْإِنْسَانَ \* عَلَّمَهُ الْبَيَانَ﴾ «خداوند رحمان، قرآن را تعلیم فرمود، انسان را آفرید و به او بیان را آموخت» (الرحمن، ۴-۱) ﴿أَفَرَأَىٰ بِإِسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ \* خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ \* أَفَرَأَىٰ وَرَبِّكَ الْأَكْرَمَ \* الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ \* عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ﴾ «بخوان به نام پروردگارت که (جهان را) آفرید، همان کس که انسان را از خون بسته‌ای خلق کرد! بخوان که پروردگارت (از همه) بزرگوارتر است، همان کسی که بوسیله قلم تعلیم نمود و به انسان آنچه را نمی‌دانست یاد داد» (علق، ۵-۱)؛ ﴿وَ عَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا﴾ «سپس علم اسماء [= علم اسرار آفرینش و نامگذاری موجودات] را همگی به آدم آموخت» (بقره، ۳۱).

۳. ﴿وَمَنْ يَشْكُرْ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ﴾ «با اینکه شکر نعمت به نفع خود بشر می‌باشد و خداوند به آن نیازی ندارد.» (لقمان، ۱۲)، ﴿...وَقَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشَّاكِرِينَ﴾ «و اندکی از بندگانه شکرگزارند» (سبأ، ۱۳).

۴. ﴿وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِن شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ وَلَئِن كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ﴾ «و همچنین به خاطر بیاورید هنگامی را که پروردگارتان اعلام داشت اگر شکرگزاری کنید، (نعمت خود را) بر شما خواهم افزود و اگر ناسپاسی کنید، مجازاتم شدید است» (ابراهیم، ۷)؛ ﴿...وَسَنَجْزِي الشَّاكِرِينَ﴾ «و بزودی»

در مقابل نعمات الهی، مصادیق متعددی می‌تواند داشته باشد که یکی از آنها، استفاده صحیح از آن نعمت است تا از این طریق وجود آن نعمت باعث آسایش، رفاه و کمال بشر و جوامع بشری شود و در غیر این صورت، یعنی عدم استفاده صحیح، که خود نوعی کفران و ناسپاسی در مقابل نعمت‌های الهی است، باعث دگرگونی و تبدیل نعمت به نعمت شده و اثرات سوء آن، بشر و جوامع بشری را فرا می‌گیرد؛ کما اینکه امروزه تا حدی بر اثر کفر نعمت و عدم استفاده صحیح از نعمت‌های الهی گرفتار اثرات سوء آن شده‌ایم. گواه بر آن، این است که، انسان امروزی با تمام پیشرفت‌هایی که به لحاظ علم، تکنولوژی و صنعت در عرصه ارتباطات داشته، به دلیل عدم رشد فضائل اخلاقی و انسانی و سیر قهقرائی آن، از تکنولوژی علوم و پیشرفت‌های ناشی از آن، استفاده صحیح نکرده و این باعث شده که محصولات و دستاوردهای ناشی از آن در صنایع ارتباطی و صوتی تصویری، مثل: تلویزیون، اینترنت، ماهواره، تلفن و محصولات و مشتقات آنها، همانند: عکس، فیلم، ایمیل، پیامک، بلوتوث و غیره به جای اینکه تماماً در خدمت بشر و رفاه و کمال آن باشد، عمدتاً بلای جانسوز آن گردیده و دیگر برای بشر امروزی از مقوله آزادی، آرامش و آسایش، جز نامی باقی نمانده و حتی حریم خصوصی افراد که جزء اولین حقوق و نیازهای انسانی است از دسترس و تجاوز در امان نیست!

بنابراین، سؤال و بحث اساسی این مقاله، بررسی چگونگی استفاده از پیامک و سرویس پیام کوتاه از نظر فقهی است که به موجب آن، نحوه درست و صحیح استفاده از این تکنولوژی و دستاورد بشری در علوم ارتباطات را مورد بررسی قرار و در مورد عواقب ناشی از استفاده سوء از این وسیله هشدار داده و در نهایت راهکارهایی برای استفاده صحیح از پیامک پیشنهاد می‌دهد. بنابراین محتوای این مقاله در سه فصل به شرح ذیل مطرح شده است.

### فصل اول: بررسی کارکردها و پیامدهای پیامک

با استفاده از «سرویس پیام کوتاه» (Short Message Services) یا به عبارتی «پیامک» که به اختصار (S.M.S) گفته می‌شود؛ می‌توان پیام‌های کوتاه متنی را از یک تلفن همراه

⇒ سپاسگذاران را پاداش خواهیم داد» (آل عمران، ۱۴۵)؛ «ثَمَرَةُ الشُّكْرِ زِيَادَةُ النِّعَمِ» مژه شکر کردن، زیاد شدن نعمت‌ها است. (غررالحکم، صفحه ۲۷۹)

و یا دستگاه فرستنده به یک یا چند تلفن همراه، ارسال و یا از آنها دریافت نمود. این سیستم، یعنی امکان ارسال و دریافت پیامک برای اولین بار در سال ۱۳۸۱ در ایران مورد بهره‌برداری و استفاده قرار گرفت. از آن سال به بعد، استفاده از پیام کوتاه به تدریج در بین کاربران ایرانی تلفن همراه، فراگیر شد. به گونه‌ای که، روزانه بیش از بیست میلیون پیامک و سالانه میلیاردها پیامک در کشور رد و بدل می‌شود و به گفته مسئولان، مردم فقط در پنج روز نخست سال نو (۱۳۹۰) از طریق تلفن‌های همراه بیش از یک میلیارد و ششصد میلیون پیامک برای یکدیگر ارسال کردند.<sup>۱</sup> دلیل این همه استفاده و استقبال از پیامک، مزایایی است که این رسانه دارد.

### گفتار اول: مزایای پیامک

برای سرویس پیامک، مزایای متعددی قابل تصور است که به نمونه‌هایی از آن اشاره می‌کنیم:

۱. به دلیل اینکه، انتقال پیام کوتاه از طریق پیامک به هیچ وسیله‌ای غیر از تلفن همراه نیاز ندارد، بنابراین از هر جایی و در هر شرایطی به راحتی می‌توان برای مخاطب و مخاطبان مورد نظر پیام فرستاد و از آنها پیام دریافت کرد؛
۲. امکان دسترسی به افراد از طریق پیام کوتاه بسیار بالا است و حتی در بسیاری از مواقع که فرد به عللی نمی‌تواند یا نمی‌خواهد با کسی تماس تلفنی بگیرد یا به تماس‌های تلفنی آن پاسخ دهد، امکان ارسال پیامک به دیگری یا دریافت آن را دارد و در واقع از طریق سرویس پیام کوتاه می‌توان به هر فردی در هر وضعیتی دسترسی داشت و پیامی را با وی رد و بدل کرد؛
۳. پیام کوتاه رسانه‌ای سریع است، به طوری که شما در عرض چند دقیقه می‌توانید پیامی را هم‌زمان برای هزاران نفر ارسال کنید؛
۴. ارسال و دریافت پیام کوتاه از طریق ارسال کننده پیام به راحتی قابل کنترل و پیگیری است، یعنی به سادگی می‌توان وضعیت ارسال پیام دریافت از سوی مخاطب آن را ملاحظه و بررسی نمود؛

۱. به نقل از پایگاه خبری تحلیلی اعتدال، کد خبر، ۱۷۳۷ تاریخ انتشار، ۱۳۹۰/۰۱/۱۴

۵. دسترسی و استفاده از پیامک در مقایسه با سایر روش‌های ارتباطی، آسان و بسیار کم هزینه است؛
۶. استفاده از سیستم ارتباطی پیامک در مقایسه با سیستم‌های ارتباطی مشابه همانند: ایمیل (پست الکترونیکی) و غیره از نفوذ و مقبولیت بیشتری در بین مردم دارد؛
۷. پیام دریافتی از طریق سیستم پیامک را، افراد به راحتی می‌توانند برای استفاده‌های بعدی و حتی ارسال به دیگری در تلفن همراه خود ذخیره کنند؛
۸. ارسال و دریافت پیام از طریق سیستم ارتباطی پیامک نسبت به وسایل ارتباطی دیگر از امنیت بیشتری به لحاظ امکان کنترل، دسترسی و استراق سمع از سوی افراد دیگر برخوردار می‌باشد.

بنابراین امروزه سیستم ارتباطی پیامک به لحاظ مزایای فوق و سایر مزایا به یکی از فراگیرترین و محبوب‌ترین شیوه‌های ارتباطی نوین تبدیل شده است و به دلیل وجود همین مزایاست که ویژگی‌های منحصر به فردی پیدا نموده و آن را به وسیله‌ای تبدیل کرده که در کوتاه‌ترین زمان‌ها، سخت‌ترین شرایط، دورترین مکان‌ها و ارزان‌ترین قیمت‌ها، بتواند کاربردهای بسیار متنوعی در حوزه‌های دینی، فرهنگی، سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و غیره داشته باشد. البته بررسی همه این کاربردها به مجال و فراغت بیشتری نیاز دارد و ما در این نوشتار صرفاً به دنبال ترسیم و تفکیک برخی کارکردها و پیامدهای آن از نظر فقهی هستیم.

### گفتار دوم: کارکردهای مثبت پیامک از نظر دینی و فقهی

وظیفه اصلی و ذاتی پیامک، رساندن پیام و اطلاع‌رسانی صحیح است. بنابراین برای سرویس پیام کوتاه (پیامک) می‌توان ده‌ها کارکرد در امر اطلاع‌رسانی و ارائه خدمات در حوزه‌های مختلف دینی، اجتماعی، سیاسی، پزشکی، اقتصادی، تجاری، و... در نظر گرفت که با مدنظر قراردادن پاره‌ای از شرایط، مثل توافق و کسب اجازه از مخاطبین (جهت ارسال و دریافت پیامک) می‌توان آنها را در ردیف کارکردهای مثبت این رسانه از نظر اسلام و فقه قرار داد که در زیر به برخی از این کارکردها صرفاً در حوزه دینی و اجتماعی اشاره می‌کنیم:



## ۱. تبلیغ و ترویج عقاید دینی و اسلامی

غرب با در اختیار داشتن گول‌های رسانه‌ای در عصر و زمان حاضر که معروف به عصر ارتباطات و اطلاعات الکترونیکی و دیجیتالی است، گوی سبقت را از دیگران روده و درصدد تبلیغ و نشر مبانی فکری و اعتقادی باطل و منحرف خویش به جهان و جهانیان با پیشرفته‌ترین ابزار تبلیغاتی است، ولی با توجه به اینکه از طرفی ما مسلمین دارای عقاید حقه و الهی بوده، بلکه کامل‌ترین و جامع‌ترین آن یعنی دین اسلام را در اختیار داریم و از طرف دیگر، دین مبین اسلام هم بر امر تبلیغ، ترویج و نشر درست معارف دینی صحه گذاشته و نسبت به آن تأکید هم داشته، چرا نباید از این ابزارهای نوین تبلیغاتی جهت نشر و ابلاغ عقاید حقه خویش استفاده نماییم؟ بنابراین، مسلمین و کشورهای اسلامی جهت مقابله با تبلیغات دشمنان و به منظور ترویج و تبلیغ معارف ناب اسلامی باید از هر وسیله ممکن و مجاز در این راستا استفاده نمایند. یکی از بهترین ابزارهای ممکن و مجاز در شرایط حاضر، استفاده از رسانه‌های ارتباطی مدرن، همانند: ماهواره، تلویزیون، اینترنت، تلفن و غیره می‌باشد. بنابراین، به نظر می‌رسد که حداقل کار در این زمینه، استفاده از پیامک و سرویس پیام کوتاه از طریق تلفن همراه است؛ یعنی با ارسال پیام‌های حاوی مضامین اعتقادی و معارفی اسلام از طریق پیامک (به لحاظ مزایا و ویژگی‌های منحصر به فرد این رسانه) می‌توانیم اقدامات قابل توجه و مؤثری در این راستا انجام دهیم.

## ۲. صلۀ رحم و ارتباط صمیمانه

صلۀ رحم و رفت‌وآمد با خویشان و جویاشدن احوال آنان، یکی از رفتارهای پسندیده و سنت‌های بسیار خوب اجتماعی است که مورد تأیید و تأکید اسلام هم قرار گرفته است.<sup>۱</sup> ولی متأسفانه امروزه که عصر مدرنیسم و فراصنعت نام دارد، یکی از اثرات مخرب آن قربانی شدن روابط انسانی است؛ یعنی در جوامع مختلف (حتی اسلامی) افراد به دلیل رفتاری‌های ناشی از این نوع زندگی، دیگر

۱. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می‌فرماید: «ثواب صلۀ رحم، زودتر از ثواب هر کار خیر دیگری می‌رسد. (کلینی،

۱۴۱۰ق، ۲، ۱۵۲، ۱۵)

فرصت و انگیزه‌ای را برای پرداختن به این امور ندارند و نوعی نگرش فردگرایی و دوری جستن از دیگران بر زندگی آنان غلبه دارد و حتی نزدیک‌ترین افراد نسبت به ایشان، یعنی فرزندان و والدین هم از این قاعده مستثنا نیستند. تشکیل و توسعه مهدکودک‌ها و خانه‌های سالمندان در سرتاسر جهان و از جمله در کشورهای اسلامی، شاهد بر این مدعا است. بنابراین، در جهان کنونی، سنت حسنه صلۀرحم و ارتباط صمیمانه با خویشاوندان کم‌رنگ شده و بعضاً دچار فراموشی گردیده و گرد و غبار ناشی از گرفتاری‌های زندگی صنعتی و ماشینی بر آن سایه افکنده است و البته شاهد اثرات سوء آن هم می‌باشیم.

بنابراین، در عصری که سنت ارزنده صلۀرحم و ارتباط با نزدیکان و هم‌نوعان به دلیل مشکلات و گرفتاری‌های متعدد در حال انزوا و محوشدن است، بر مسلمین و جوامع اسلامی است که جهت مقابله با تأثیرات منفی دوران پُست‌مدرن و زندگی ماشینی، به هر نحو و طریق ممکن، به دنبال احیای سنت‌های اجتماعی اسلام، همچون سنت حسنه صلۀرحم باشند، تا از این طریق بتوان بخشی از آلام بشر و جوامع بشری را فرو کاست. یکی از این روش‌ها، بلکه بهترین آن، استفاده از خودِ تکنولوژی و محصولات و دستاوردهای صنعتی و فناوری، همانند پیامک می‌باشد؛ یعنی حداقل کاری که در این زمینه می‌توان انجام داد، این است که، هرازگاهی از طریق سیستم پیامک‌رسانی، پیامی (در قالب چند جمله ساده، شامل سلام و احوال‌پرسی) به خویشان و دوستان ارسال کنیم و از این طریق، حداقل از راه دور، جویای احوال آنان شده و ضمن عمل به این سنت حسنه صلۀرحم و احیای آن، از مواهب و آثار پر برکت آن نیز بهره‌مند شویم.

### ۳. یادآوری ایام‌الله و مناسبت‌های اسلامی و ملی

در هر قوم و فرهنگی به‌لحاظ باورهای اعتقادی یا ملی، ایام و ازمنه بخصوصی وجود دارد که برایشان از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. در فرهنگ اسلامی و شیعی ما نیز، ایامی به نام ایام‌الله<sup>۱</sup> (همچون: عید بعثت، عید غدیر، عید قربان، عید فطر و غیره) وجود دارد که با توجه به جایگاه ویژه ایام‌الله در فرهنگ اسلامی،

۱. زمان تحقق سنت‌های الهی.

توصیه و تأکید زیادی بر یادآوری این ایام شده؛<sup>۱</sup> و همچنین در تاریخ ملی و سیاسی کشور ایران اسلامی ما، اعیاد، مناسبت‌ها و حتی روزهای سرنوشت‌سازی همانند: ۲۲ بهمن، ۱۳ آبان و غیره وجود دارد که خود در زمره ایام‌الله قرار گرفته که برای گرامیداشت و زنده‌کردنِ خاطره این روزهای مبارک و حساس، نیاز به یادآوری آنهاست.

بنابراین، وظیفه ما است که، در هر عصری با بهره‌گیری از ابزار و روش‌های متناسب، اقدام به زنده‌نگه‌داشتن ایام‌الله نماییم و ضمن یادآوری الطاف و سنت‌های الهی، از پیام و خاطرات این ایام بهره و پند لازم را فرا گرفته تا از این طریق مسیر زندگی و سرنوشت خویش را مالا مال از جریان سنت‌های خوب الهی نماییم. در شرایط حاضر، یکی از راحت‌ترین ابزارها برای زنده‌نگه‌داشتن و یادآوری ایام‌الله، استفاده از سرویس پیام کوتاه و ارسال پیام متناسب با این ایام به دیگران است. از طریق ارسال پیامک با محتوای تبریک یا تسلیت در این ایام، علاوه بر یادآوری ایام الهی و سنت‌های ساری و جاری خداوند در آن روزها، می‌توان طبق توصیه دین مبین اسلام در غم و شادی یکدیگر هم شریک شد.

#### ۴. ارائه آموزش معارف و احکام اسلامی از راه دور

در شرایط اجتماعی حاضر، علی‌رغم اینکه که غرب همراه با مبانی فکری و عقیدتی خویش و الگو و روش‌های زندگی ناشی از آنها، با داشتن قدرت و غول‌های رسانه‌ای، همواره شرق تا غرب کره خاکی را در نور دیده است، معارف دین مبین اسلام با گسترش و رشد روزافزون خود در میان آحاد مردم، سر از اقصی نقاط جهان درآورده و ان‌شاءالله همان‌طور که وعده داده شده، به طرف جهانی شدن و تسخیر آن پیش می‌رود و مردم جهان در نقاط مختلف با هر نوع حکومتی روزبه‌روز به اسلام واقعی که حاوی پیام عدالت، مهربانی و صلح و دوستی است، گرایش نشان می‌دهند. به حق جنبش‌های جهانی<sup>۲</sup> امروزی که در سرتاسر جهان سربرآورده‌اند (جنبش‌های عدالت‌خواه و مبارز با نظام

۱. ﴿وَذَكِّرْهُمْ بِأَيَّامِ اللَّهِ﴾ (و ایام‌الله را به یادشان بیاور) (ابراهیم، ۵)

۲. جنبش‌های ۰/۹۹ در مقابل ۰/۱ سرمایه‌دار در قلب اقتصادی امریکا (وال استریت) و اروپا از جمله این نوع جنبش‌هاست.

سرمایه‌داری) و الگوی خویش را از انقلاب اسلامی ایران و قیام‌های منطقه‌ای از جنس بیداری اسلامی گرفته اند، تأیید بر این مدعا است.

در چنین شرایطی با توجه به رشد و فراگیری دین مبین اسلام و حضور مسلمانان در اقصی نقاط جهان و گستره دامنه فیزیکی و معنوی نیازها به معارف اسلامی، ضرورت استفاده هرچه بیشتر از توان تبلیغی، آموزشی و اطلاع‌رسانی بالا در حوزه‌های مختلف فردی و اجتماعی این معارف در سطح جهان بیشتر از هر زمان دیگر خودنمایی می‌کند و باید از روش‌های متعدد و نوین ارتباطی و رسانه‌ای در این عرصه نهایت استفاده و بهره‌برداری را نمود تا پیام اسلام اصیل را در بین مسلمانان و آزادی‌خواهان در اقصی نقاط جهان گسترش دهیم؛ وگرنه، توان رقابت با هجمه تبلیغاتی معاندین و فائق آمدن بر آن‌را نخواهیم داشت و این فرصت طلایی به دست آمده در جهان که مدت‌ها در انتظارش بودیم، ممکن است مجدداً از دست برود!

بنابراین، امکان اطلاع‌رسانی پیام اسلام در سطح جهانی و پاسخگویی به سؤال‌ها و نیازهای متعدد روبه‌افزایش مسلمین و امت‌های آزادی‌خواه، صرفاً از طریق روش‌های سنتی، مثل: تبلیغ چهره‌به‌چهره، استفاده از منابر و کلاس‌های حضوری نیست و توان رقابت با آن‌را ندارد و ضرورت نیاز و استفاده از ابزار نوین در این جهت غیرقابل انکار است. به دلیل اینکه، با توجه به شرایط فوق‌الذکر، از یک طرف، عملاً امکان و فرصت کافی جهت تحصیل و فراگیری مبانی دینی اسلام و احکام آن به صورت حضوری و تخصصی برای همگان فراهم نیست و از طرف دیگر، قالب‌های سنتی آموزش معارف دینی و تربیتی اسلام، همانند: منابر، جلسات و عظ و ارشاد و غیره در شرایط حاضر به تنهایی کافی و قادر به برآورده کردن کامل تمامی نیازهای دینی مسلمین و جوامع متقاضی نیستند. در شرایط حاضر و در امر آموزش معارف دینی، باید از روش‌های نوین و دستاوردهای بشری و محصولات جدید علوم ارتباطات بهره جست. به کارگیری روش‌های غیرحضوری یا از راه دور با استفاده از تکنولوژی روز دنیا،<sup>۱</sup> یکی از روش‌های نوینی است که برای

۱. خوشبختانه، امروزه به همین منظور در مراکز دینی و حوزه‌های علمیه کشور، بخش‌هایی برای مدیریت و تولید برنامه‌های تبلیغی و آموزشی دین مبین اسلام، از راه دور و از طریق فضای مجازی برای پوشش نیازهای دینی متقاضیان داخل و خارج از کشور راه‌اندازی شده است.

عملیاتی نمودن آن، از ابزار و وسایل مختلفی استفاده می‌شود؛ ارسال پیامک با محتوای آموزشی معارف و احکام اسلامی یکی از این حداقل راه‌ها و ابزارها در این عرصه است و استفاده از این روش به دلیل کم‌هزینه بودن و سایر ویژگی‌ها و مزایای آن، می‌تواند ابزار مناسب و مؤثری در این زمینه باشد.

### ۵. دعوت به تقوا و نشر توصیه‌های اخلاقی

دعوت نمودن یکدیگر به تقوا، تشویق به معروف و نهی و پرهیزدادن از زشتی‌ها توسط مؤمنین، از جمله توصیه‌ها و دستورات دین مبین اسلام است،<sup>۱</sup> ولی متأسفانه به دلیل فاصله گرفتن ایشان از اخلاق و رفتارهای انسانی، غرق شدن در زندگی مادی و ماشینی و کم‌رنگ شدن، بلکه روبه فراموشی گذاشتن این توصیه‌ها و سایر رهنمودهای مهم فردی و اجتماعی اسلام، شاهد سستی و از بین رفتن کرامات انسانی و حقوق بشر در سطح جهانی هستیم.<sup>۲</sup>

۱. در آیات متعدد، خداوند انسان‌ها را به رعایت تقوا دعوت نموده است؛ (به عنوان نمونه: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ» «ای کسانی که ایمان آورده‌اید آن‌گونه که حق تقوا و پرهیزکاری است، از خدا بپرهیزید و از دنیا نروید، مگر اینکه مسلمان باشید (باید گوهر ایمان را تا پایان عمر، حفظ کنید)» (آل عمران، ۱۰۲) و «قُلْ يَا عِبَادِ الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا رَبَّكُمْ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَأَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةٌ إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ» «بگو این بندگان من که ایمان آورده و از پروردگارتان می‌ترسید آنهایی که در این دنیا نیکی می‌کنند پاداشی نیک دارند و زمین خدا هم گشاده است کسانی که خویشتندار باشند اجرشان را بدون حساب و به‌طور کامل درخواهند یافت» (زمر، ۱۰) و این امر مهم علاوه بر اینکه در ردیف واجباتی همانند نماز و روزه قرار گرفته، برپایی سایر واجبات هم منوط به اقامه آن است. «إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ» «من چه گناهی دارم؟ زیرا خدا تنها از پرهیزگاران می‌پذیرد» (مائده، ۲۷)

۲. به طوری که وحشی‌گری، تجاوز و نژادپرستی، خوی و عادت غالب دول و مدعیان حقوق بشر و حتی برخی دول به اصطلاح اسلامی گردیده است و نشانه‌هایی از آن‌را در سرتاسر جهان و در کشورهای اطراف خود که مع‌الأسف ادعای اسلامی بودن را هم دارند، شاهد هستیم. در چنین شرایطی، بر هر فرد آزاده‌ای، خصوصاً مسلمین، لازم است که با الگو و کمک گرفتن از آموزه‌های دینی و اسلامی ضمن دعوت یکدیگر به تقوا، اخلاق و رفتارهای انسانی و پرهیزدادن آنان از عمل و رفتارهای غیرانسانی، روح هر انسان آزاده و مسلمانی را متوجه این جنایات دول استثماری و استکباری نموده و آنان را به بیداری، هوشیاری و مقابله با ظلم، جنایت و بیداد علیه بشریت دعوت کند که خوشبختانه امروز از طریق الگو قراردادن انقلاب شکوهمند ایران اسلامی و تمسک به مبانی دینی و اعتقادی، شاهد این بیداری اسلامی و انسانی در نقاط مختلف جهان اعم از کشورهای اسلامی و غیره هستیم.

بنابراین، وظیفه فردی و اجتماعی هر مسلمانی، این است که، ضمن مراعات و عمل به تقوا در امور زندگی، خویشان و هموعانش را به مراعات تقوا در زندگی شخصی و اجتماعی دعوت و توصیه نماید و در این مسیر از هر ابزار و وسیله ممکن و متناسب (از تریبون نماز جمعه و خطبه‌های آن گرفته، تا رسانه‌های عمومی و غیره) استفاده نماید. در این راستا، یکی از ابزارها و وسایل در دسترس و کم‌هزینه، استفاده از سرویس پیام کوتاه تلفن همراه است که به‌عنوان یک وسیله همگانی و به‌لحاظ داشتن مزایای یادشده، در این شرایط می‌تواند، برای تحقق این اهداف و جامعه عمل پوشاندن به آنها ابزار مهم و مؤثری تلقی گردد.

کارکردهای متعدد دیگری نیز می‌توان برای پیامک در نظر گرفت؛ لیکن به‌دلیل مراعات اختصار، فقط به چند مورد مثبت از آنها در حوزه دینی و اجتماعی اشاره کردیم. بنابراین، با توجه به کارکردهای مثبت پیامک و در نظر گرفتن وظایف مسلمین در قبال پاسداری از اصل دین مبین اسلام و ارزش‌های فردی و اجتماعی آن، حداقل وظیفه و ادای تکلیف به‌عنوان یک مسلمان نسبت به حقوق اجتماعی و انسانی خویش و دیگران، در این شرایط،<sup>۱</sup> استفاده از این رسانه و ارسال پیامک با مضامین اخلاقی و اجتماعی، دعوت به تقوا و نیکی و پرهیزدادن از زشتی است. به‌علاوه اینها، ما مسلمین به‌عنوان یک عضو از اجتماع بزرگ بشری و بالطبع مسئولیتی که داریم، از این طریق می‌توانیم بخش قابل توجهی از دردها و آلام جسمی و روحی زندگی اجتماعی بشر امروز که ناشی از بی‌تعهدی، بی‌نظمی و بی‌تقوایی فردی و اجتماعی است، کاهش دهیم.

## ۶. آموزش مردم و بالا بردن سطح آگاهی آنها

آموزش و اطلاع‌رسانی در همه زمینه‌های زندگی از بحث سلامت و بهداشت گرفته تا

۱. یعنی در زمان فاصله گرفتن آنان از اخلاق و رفتارهای انسانی و غرق شدن در زندگی مادی و ماشینی و کم‌رنگ شدن دین و توصیه‌های فردی و اجتماعی آن، بر مسلمانان فرض است که با دعوت نمودن یکدیگر به تقوا و عمل به توصیه‌های اسلامی و پرهیزدادن از زشتی و اعمال خلاف اخلاقی و انسانی و نیز استفاده و کمک گرفتن از هر وسیله‌ای در صدد احیای دین و ارزش‌های اصیل فردی و اجتماعی آن باشند؛ شاید از این طریق بتوان بخشی از کرامت، حقوق و ارزش‌های اسلامی - انسانی از دست‌رفته بشریت را برگرداند و احیا نمود.

اقتصاد و مشاوره‌های خانوادگی و بالا بردن آگاهی‌های سیاسی و اجتماعی.

### ۷. انجام امر به معروف و نهی از منکر

امر به معروف و نهی از منکر نیز از جمله کارکردهای مثبتی است که می‌توان برای پیامک در نظر گرفت. البته کارکردهای متفاوت دیگری نیز می‌توان برای پیامک در نظر گرفت که در این نوشتار محدود به همین موارد اکتفا می‌نماییم.

#### گفتار سوم: پیامدهای منفی پیامک از نظر دینی و فقهی

با یک نگاه آسیب‌شناسانه اجتماعی می‌توان گفت: با وجود تمام مزایا و کارکردهای مثبتی که پیامک در حوزه‌های مختلف اجتماعی می‌تواند داشته باشد، استفاده از این سیستم ارتباطی با در نظر نگرفتن پاره‌ای از مقررات و اصول اخلاقی و انسانی به‌سادگی می‌تواند حریم خصوصی و ساختارهای از پیش تعریف شده و مسلط جامعه را نادیده بگیرد و این وسیله را دچار برخی کژکارکردی‌ها نماید. امروزه به دلیل تضعیف روابط انسانی و افت اخلاقی در جوامع، که خود ناشی از مدرنیته و صنعتی شدن است، متأسفانه این کژکارکرد اجتماعی برای پیامک در جوامع (حتی در جوامع اسلامی) اتفاق افتاده است و کاربرد افراطی و گاه هنجارشکنانه و تخریبی پیامک، موجب نگرانی جدی مردم و مسئولین شده است که جا دارد در این زمینه از سوی نخبگان و متولیان امر چاره‌اندیشی شود. جدای از اثرات مخرب جسمی و روحی ناشی از استفاده افراطی و نامناسب از پیامک برای کاربران؛ استفاده غیراصولی و اخلاقی از این وسیله و عدم توجه به حقوق دیگران و برخی شرایط همانند مباحث حیثیتی و امنیتی، می‌تواند منشأ اثرات و کارکردهای اجتماعی منفی و غیرقابل جبران باشد که به حسب وظیفه در اینجا به برخی از آنها اشاره می‌کنیم:

#### ۱. تضعیف وحدت ملی و انسجام اسلامی

ترویج اختلافات قومی و توهین به اشخاص حقیقی و حقوقی در قالب جملات فُکاهی، طنز و امثال آن، از جمله کارکردهای منفی پیامک است که حاصل آن تشدید اختلافات قومی، مذهبی، سیاسی و خردشدن و ترور شخصیت حقیقی و

حقوقی افراد است که موجب استهلاک و هدر رفتن وقت و سایر سرمایه‌های انسانی و اجتماعی جامعه اسلامی خواهد بود که در نهایت منجر به درج‌ازدگی، عدم پیشرفت و در نتیجه نیازمندی جامعه اسلامی به بیگانگان در همه ابعاد خواهد شد. به دلیل اینکه، این امر از مهم‌ترین آرزوها و خواسته‌های دشمنان است، آنان دائماً از طرق و ابزار مختلف، از جمله: ترویج و به‌راه‌انداختن اختلافات قومی و غیره به دنبال اختلاف‌افکنی بین مسلمانان کشورهای اسلامی هستند تا از این طریق، سلطه و استثمار خویش بر جوامع را ادامه و افزایش دهند. در شرایط حاضر، یکی از راه‌هایی که دشمنان و ایادی آنان، برای دسترسی به اهداف شوم خویش دنبال می‌کنند، این است که، این‌گونه پیامک‌ها را به صورت مستقیم یا غیرمستقیم در بین اقوام و جوامع مختلف اسلامی و غیره پدیدار، نشر و ترویج می‌نمایند و متأسفانه در جامعه ما نیز ارسال و دریافت این نوع از پیامک‌ها خواسته یا ناخواسته رواج یافته است؛ البته در برخی موارد هم ممکن است افراد از اهداف و اثرات آن غافل باشند و این کار را به غلط و صرفاً جهت ایجاد سرور و شاد نمودن یکدیگر انجام دهند! لیکن جدای از اثرات مخرب (مثل: اختلاف انداختن بین قومیت‌ها، تخریب شخصیت و انتساب نسبت‌های ناروا و توهین‌آمیز به شخصیت مردم برخی از شهرها و قومیت‌ها) و آثار و تبعات اخروی آن، به مرور زمان می‌تواند وحدت ملی و انسجام اسلامی را تضعیف کند و ناخواسته آب به آسیاب دشمن بریزاند.

## ۲. تخریب امنیت روانی و اعتماد اجتماعی

یکی از کارکردها، بلکه مهم‌ترین وظیفه و کارکرد پیامک، اطلاع و خبررسانی است که اگر این امر به نحو صحیح و از منابع موثق نشأت نگیرد و صرفاً این رسانه بخواهد اطلاع‌رسانی نماید و هر خبری ولو غیرموثق و حتی کذب را ترویج و نشر دهد، در این صورت خبر صادق به اندازه خبر کذب و شایعه بلکه حتی کمتر از آن در جامعه رواج و نشر پیدا خواهد کرد که تفکیک و تشخیص بین آن دو برای افراد، سخت بلکه غیرممکن خواهد شد. نتیجه این سردرگمی هم این خواهد شد که، دیگر افراد بر اثر شک و تردید، نسبت به اخبار ولو اخبار



صادق، اعتماد نخواهند کرد. بنابراین امنیت روانی و اعتماد اجتماعی در عرصه خبر و خبررسانی دچار اخلال و تخریب خواهد شد.

### ۳. مزاحمت و نقض حریم خصوصی

از جمله کارکردها و استفاده نامناسب از پیامک، ایجاد مزاحمت و نقض حریم خصوصی افراد می‌باشد و آن عبارت از ارسال پیام ناخواسته و بدون اذن مخاطب از طرف اشخاص حقیقی، حقوقی یا شرکت‌ها و سازمان‌ها است که متأسفانه این امر امروزه به یکی از معضلات اجتماعی تبدیل شده است؛ به طوری که، غالب مشترکین تلفن همراه از دریافت «اسپم»<sup>۱</sup> و پیامک‌های ناخواسته و مزاحم در طول شبانه‌روز (که وقت و ساعتی را نمی‌شناسند) به ستوه آمده و از اینکه یک‌سری از آنان به خود اجازه می‌دهند بدون در نظر گرفتن رضایت و کسب اجازه افراد در هر ساعتی با ارسال پیامک به تلفن همراه مخاطبان، به حریم خصوصی آنان تجاوز کرده و موجبات سلب آسایش و آرامش از ایشان و خانواده‌هایشان را فراهم نمایند، ناراضی و گلایه‌مند هستند. تفاوتی هم نمی‌کند که منظور و قصد از ارسال این نوع پیام‌ها واقعاً ایجاد مزاحمت و اذیت باشد یا اینکه حتی، اطلاع‌رسانی و تبلیغات در راستای اهداف سیاسی، اجتماعی، تجاری و... باشد. باید توجه داشت که ارسال این نوع پیام‌ها عواقب و آثار فقهی و حقوقی خاصی دارد؛ یعنی، علاوه بر اینکه از نظر حقوقی و قانونی جرم است، از نظر شرعی و فقهی نیز این اقدام عملی قبیح و گناه محسوب شده و چون از نوع گناهان مربوط به حقوق‌الناس است، موجب ضمان هم می‌شود. در واقع ادله عقلی و نقلی متعددی برای این مطلب وجود دارد که در فصل بعدی به آثار مهم و احکام آن می‌پردازیم.

### فصل دوم: حکم فقهی پیامک

با توجه به نوع کارکرد و پیامدهایی که برای پیامک قابل تصور است، می‌توان اقسام متعددی را برای آن ترسیم نمود که حکم هر کدام از آنها از نظر فقهی

۱. (اسپم یا جفنگ) به انگلیسی (spam) به معنای پیامی الکترونیکی است که بدون درخواست گیرنده و برای افراد بی‌شمار فرستاده می‌شود.

متفاوت است که به جهت اختصار، فقط به دو نوع آن اشاره می‌کنیم:

نوع اول: پیامک‌های حاوی مطالب مضر و مخرب به لحاظ اعتقادی، فرهنگی و اجتماعی (همانند: پیامک‌های الحادی، لهوی و مستهجن) که این نوع پیامک‌ها به دلیل تخریب بنیان‌های اعتقادی، فرهنگی و اجتماعی جامعه از باب نشر مطالب ضالّه و إشاعه فحشا، ذاتاً حرام است.

نوع دوم: پیامک‌های حاوی مطالب غیر مضر و مخرب که این نوع پیام‌ها اگرچه ذاتاً حرام نیست و حتی در مواقع و شرایطی استفاده و اطلاع‌رسانی از این طریق در عرصه‌های مختلف فرهنگی، اعتقادی و اجتماعی با توجه به مزایای متعدد آن کاری شایسته و بایسته است، ولی علی‌رغم آن، ممکن است تحت شرایط و عناوینی ارسال این نوع پیام‌ها نیز وجهه ناشایست و حتی حرمت و عصیان را پیدا بکند. یکی از موارد و مصادیق مهم این نوع پیام‌ها، پیامک‌های مزاحم است که متأسفانه امروزه در جامعه ما به صورت یک مسئله و مشکل بسیار رواج دارد و افراد زیادی از این مشکل رنج می‌برند. بنابراین اهمیت و حساسیت موضوع، ما را بر آن داشت که در حدّ مجال به توضیح و تحلیل در اطراف آن بپردازیم.

پیامک مزاحم: این نوع پیامک، عبارت است از: ارسال پیامک (غیرمضر و مخرب) به مخاطبان بدون اجازه و هماهنگی با آنان؛ در واقع این اقدام، به دلیل اینکه، از مصادیق ورود و تجاوز به حریم خصوصی افراد است، و منجر به هتک حریم خصوصی افراد می‌شود به لحاظ قوانین اجتماعی و فقهی، کاری ناپسند و علاوه بر عواقب اجتماعی، از منظر فقهی نیز موجب ضمان است. با این اوصاف، برای تبیین و مستدل‌سازی بحث، مطالب را در قالب چند گفتار به شرح ذیل مطرح می‌کنیم.

### گفتار اول: تعریف و تعیین قلمرو حریم خصوصی افراد

حریم خصوصی از جمله مفاهیمی است که تعاریف مختلفی از آن ارائه شده<sup>۱</sup> که ما فعلاً درصدد گردآوری و پرداختن به همه آن تعاریف نمی‌باشیم، لیکن در مقام بیان این نکته هستیم که، روح و قدر مشترک و متیقن همه تعاریف برگشت به این معنا می‌کند که، هر انسانی نوعاً محدود و قلمروی فیزیکی و مجازی را به

۱. ر.ک: حمید شهریاری، ۱۳۸۹، اخلاق فناوری، انتشارات دانشگاه قم، قم، چاپ اول.

عنوان خلوتگاه و محل تنهایی برای خودش دارد که در آن احساس راحتی و آرامش نموده و داشتن این حریم و قلمرو را حق خود می‌داند. بنابراین، از آنجایی که حریم خصوصی اعم از حریم فیزیکی و مجازی می‌باشد، به این معنا که، فضاهای مجازی که امروزه انسان‌ها در عالم اینترنت و ارتباطات همانند: سایت، وبلاگ، پست الکترونیکی و صندوق‌های صوتی و تصویری (در قالب‌های ایمیل و پیامک و غیره) برای خود تعیین و تعریف کرده‌اند، جزء حریم خصوصی غیر فیزیکی افراد محسوب می‌شود و طبعاً ورود به این حریم‌ها نیاز به اذن و تجاوز به این حریم‌ها موجب عصیان و ضمان خواهد شد. بنابراین داشتن حریم خصوصی و مصونیت آن یکی از حقوق اولیه انسان‌ها می‌باشد و به موجب آن، هیچ‌کسی دوست ندارد حریم خصوصی‌اش هتک شود و کسانی بدون اذن و اجازه او وارد خلوت‌خانه‌اش شوند و آسایش و آرامش او را سلب نمایند. این حق را هم قوانین عرفی و اجتماعی و هم احکام دین مبین اسلام برای اشخاص به رسمیت شناخته‌اند و هتک و تجاوز به حریم خصوصی افراد را عملی مجرمانه و ضمان آور قلمداد کرده‌اند. در گفتارهای بعدی به برخی از ادله و قوانین فقهی و اجتماعی راجع به این مسئله اشاره می‌شود.

### گفتار دوم: حریم خصوصی از نگاه فقهی و اسلامی

هیچ بحثی از امور زندگی نیست که دین مبین اسلام به‌عنوان کامل‌ترین و جامع‌ترین دین حقه و توحیدی به آن اشاره و حکم آن را تعیین نکرده باشد. به موضوع حریم خصوصی افراد نیز در آیات و احادیث متعدد پرداخته و احکام آن را مشخص نموده است. از برخی آیات و روایات استفاده می‌شود که مزاحمت و تجاوز به حریم خصوصی افراد از نظر اسلام موجب عصیان و گناه بوده<sup>۱</sup> و

۱. در این زمینه به آیات متعددی می‌تواند استدلال نمود، از جمله:

الف) «لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا» (ای کسانی که ایمان آورده‌اید، در غیر منزل خودتان بدون اجازه و سلام کردن به صاحب منزل وارد نشوید) و در ادامه می‌گوید: «اگر کسی در منزل نبود، وارد نشوید تا اینکه به شما اجازه ورود بدهند و اگر به شما گفته شد برگردید این بر شما پاکیزه‌تر است» (نور، ۲۷) حتی این حکم نسبت به فرزندان در ورود به حریم خصوصی والدین هم مصداق دارد.

باعث ضمان هم می‌شود. همان‌طور که در بحث مستندات قانونی هم اشاره شد، حریم خصوصی اعم از حریم فیزیکی و معنوی می‌باشد و از این حیث، فضای مجازی در وبلاگ‌ها، ایمیل‌ها و پیامک‌ها جزء حریم خصوصی غیر فیزیکی افراد محسوب شده و تجاوز و ورود به این حریم‌ها بدون اذن و هماهنگی با افراد، موجب عصیان و ضمان می‌گردد که در اینجا چکیده‌ای از مستندات فقهی مربوطه را در قالب چند قاعده فقهی بیان می‌کنیم:

### ۱. قاعده تسلیط (سلطنت)<sup>۱</sup>

مفهوم قاعده تسلیط، عبارت از سلطه کامل مالک بر مال خود است و این به معنای جواز مباح بودن کلیه تصرفات مالکانه برای مالک و عدم جواز و حرمت

⇒ ب) «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا...» «ای کسانی که ایمان آورده‌اید از بسیاری از گمان‌ها بپرهیزید که پاره‌ای از گمان‌ها گناه است و جاسوسی نکنید» (حجرات، ۱۲)

در تفسیر این آیه نوشته‌اند: «یکی از اصحاب پیامبر شبی در مدینه به تجسس مشغول بود. از دیوار بالا رفت و بی‌اجازه وارد منزل مردی می‌شود و صاحب‌خانه را با عده‌ای در حال شرب خمر می‌بیند. پس از اینکه مرد را به جرم شرب خمر خواند، مرد گفت: عجله نکن! اگر من یک گناه کردم تو چهار خطا مرتکب شدی. اول، اینکه از راه دیوار وارد منزل من شدی که این خلاف گفته قرآن است، چرا که در آیه ۱۸۹ سوره بقره آمده: «تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَ لَكِنَّ الْبِرَّ مَنِ اتَّقَى وَ اتُّوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا» (و (آنچنان که در جاهلیت مرسوم بود که به هنگام حج، که جامه احرام می‌پوشیدند، از در خانه وارد نمی‌شدند، و از ز نقب پشت خانه وارد می‌شدند، نکنید) کار نیک، آن نیست که از پشت خانه‌ها وارد شوید بلکه نیکي این است که پرهیزگار باشید و از در خانه‌ها وارد شوید و تقوا پیشه کنید، تا رستگار گردید» دوم، اینکه بدون اذن صاحب‌خانه داخل نشوید که این خلاف آن چیزی است که در قرآن آمده، چرا که در آیه ۲۷ سوره نور آمده: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا» «ای اهل ایمان، هرگز به هیچ خانه مگر خانه‌های خودتان تا با صاحبش انس و اجازه ندارید وارد نشوید» گناه سوم هم، این است که، هنگام وارد شدن سلام نکرديد. در سوره نور آمده است: «وَ تَسَلَّمُوا عَلَىٰ أَهْلِهَا» «بر اهل خانه سلام کنید».

ج) «تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَ لَكِنَّ الْبِرَّ مَنِ اتَّقَى وَ اتُّوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا» «کار نیک، آن نیست که از پشت خانه‌ها وارد شوید بلکه نیکي این است که پرهیزگار باشید و از در خانه‌ها وارد شوید و تقوا پیشه کنید، تا رستگار گردید» (بقره، ۱۸۹)

۱. ادله متعددی اعم از نقلی و عقلی بر قاعده تسلیط دلالت می‌کند که برخی از آنها عبارت‌اند از: «لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُم بَيْنَكُم بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ» (نساء، ۲۹) «الناس مسلطون علی اموالهم» (علامه مجلسی، ۱۳۸۵، ۲، ۱۵۴) «فلا يحل لاحد ان يتصرف في مال غيره بغير اذنه» (حرر عاملی، ۱۴۱۲ق، ۶، ۳۷۷)

هر نوع تصرف از سوی غیرمالک مگر به اذن و اجازه مالک است. منظور از مال در اینجا، مطلق مال، یعنی هر چیزی است که برای مردم مطلوب و مورد رغبت آنان باشد، چه مادی، چه معنوی، چه عین، چه منفعت و غیر آن. (ر.ک: عمید زنجانی، ۱۳۹۲، ۱، ۵۷) بنابراین حریم خصوصی ارتباطی در ارتباطات تلفنی و پیامک و فضای مجازی در وبلاگ‌ها و ایمیل‌ها و باکس‌های شخصی در اینترنت از موارد مال و منفعت است که افراد نسبت به آنها تسلط دارند و ورود و تصرف در آنها بدون اجازه مالکشان جایز نیست.

## ۲. قاعده لاضرر<sup>۱</sup>

طبق این قاعده، اولاً، هیچ نوع ضرر و زیانی در احکام و دستورات اسلامی برای مؤمنین نیست و ثانیاً، هیچ‌گونه ضرر و اضرار از سوی مؤمنین به یکدیگر در اسلام پذیرفته نیست. بنابراین معنای قاعده لاضرر، این است که، حکم و احکام ضرری در اسلام نیست و احکام به ظاهر ضرری و سخت، مثل: جهاد و روزه، در مقابل پاداش عظیم آن، یا اصلاً ضرر محسوب نمی‌شوند و یا اگر بپذیریم که این ضررهای ناچیز و جزئی وجود دارند با پاداش‌های عظیمی که شامل حال مؤمنین در مقابل عمل به آنها می‌گردد، این ضررها جبران می‌شوند و این

۱. یکی از مستندات این قاعده روایت مشهور از پیامبر اسلام تحت عنوان «انک رجل مضار و لاضرر و لا ضرار علی مؤمن» می‌باشد؛ فقهای بزرگوار از این روایت استفاده نموده و در اصول فقه قاعده‌ای به نام «قاعده لاضرر» مطرح نموده‌اند که تاریخچه این روایات به زمانی بر می‌گردد که در زمان پیامبر ﷺ شخصی به نام سمرة بن جندب در خانه یکی از انصار، درخت نخلی داشت. این شخص وقت و بی‌وقت برای سرکشی به این درخت و بدون اجازه و اذن وارد منزل شخصی او شده و حریم خانوادگی اش را نادیده می‌گرفت. پیامبر از سمرة خواستند که برای ورود به منزل مرد انصاری و سرکشی به درخت خویش اجازه بگیرد ولی او قبول نکرد. پیامبر حاضر به خریداری درخت به چند برابر قیمت شدند ولی او باز هم نپذیرفت و سپس حضرت پیشنهاد تعویض درخت را در مقابل یک درخت، بلکه چند درخت در جای دیگر حتی در بهشت را دادند، ولی باز سمرة قبول نکرد و وقتی این همه سعی و تلاش حضرت جهت متقاعد ساختن سمرة مثل اضافه نمودن قیمت نخل و وعده اجر و پاداش آخروی در مقابل این درخت، نتیجه نداد و سمرة متقاعد نشد، حضرت می‌فرماید: «انک رجل مضار و لاضرر و لا ضرار علی مؤمن» (الکافی، ۱۳۶۵، ۵، ۲۹۴) و به مرد انصاری دستور می‌دهند آن درخت را در آورد و جلوی سمرة بیندازد و به او بگوید: «این درخت را بگیر و برو و هر جا می‌خواهی آن را بنشان» (الایضاح، بی‌تا، ۵۴۳)

مقتضای عدالت و حکمت الهی است.<sup>۱</sup> بنابراین هر نوع ضرر و اضرار به دیگران از نظر اسلام حرام است و چنانچه این خسارت از کسی سربرزند باید جبران شود؛ زیرا تحریم اضرار به معنای تحریم تداوم و وضع حاصل از اضرار است و این خود مستلزم دفع ضرر و جبران خسارت می باشد.<sup>۲</sup>

در بحث حاضر نیز طبق قاعده لاضرر، هر نوع ارسال پیام به دیگران بدون اذن و هماهنگی با آنان، چون موجب ضرر و اضرار است،<sup>۳</sup> از نظر اسلام جایز نبوده و علاوه بر اینکه، از مصادیق حرام و گناه هست، موجب ضمان نیز می شود؛ یعنی ضرر و زیان های ناشی از دریافت پیام های ناخواسته برای مخاطبان باید از طرف عاملین و شرکت های اقدام کننده به تولید، تجویز و ارسال این نوع پیامک ها جبران شود.

### ۳. قاعده لاجرح<sup>۴</sup>

حرج در لغت به معنای ضیق و تنگی است. با توجه به این معنا، در قاعده لاجرح مراد از نفی حرج، نفی ضیق و تنگی است و مقصود از آن، نفی هرگونه حرج

۱. این مطلب تصریح فرمایش برخی از علما و مراجع هم می باشد: (ر.ک: میرفتاح، ۱۴۱۷، ج ۱، ص ۳۱۲)

۲. همان، ص ۳۱۵.

۳. این نوع پیامک ها ممکن است ضرر و زیان های متعددی برای مخاطبین داشته باشد، از جمله: الف) ضرر و آسیب های روحی و روانی؛ ب) ضرر و زیان های بهداشتی؛ ج) ضرر و زیان های مادی مثل: هزینه برق و استهلاک باطری، استهلاک دستگاه گوشی و ...

۴. «وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ هُوَ اجْتَبَاكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ» «و در راه خدا جهاد کنید، و حق جهادش را ادا نمایید! او شما را برگزید، و در دین (اسلام) کار سنگین و سختی بر شما قرار نداده.» (حج، ۷۸)

«مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَ لَكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَ لِيَتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ» «خدا نمی خواهد هیچ گونه سختی برای شما قرار دهد، ولیکن می خواهد تا شما را پاکیزه گرداند و نعمت خود را بر شما تمام کند، باشد که شکر او به جای آرید» (مانده، ۶)

«يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمْ الْيُسْرَ وَ لَا يُرِيدُ بِكُمْ الْعُسْرَ وَ لِيَتَّكِمُوا الْعِدَّةَ وَ لِيَتَّقُوا اللَّهَ عَلَى مَا هَدَاكُمْ وَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ» «خداوند راحتی شما را می خواهد نه زحمت شما را! هدف این است که این روزها را تکمیل کنید و خدا را بر اینکه شما را هدایت کرده بزرگ بشمرید باشد که شکرگزاری کنید» (بقره، ۱۸۵)

«لَا يَكُلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا...» «خداوند هیچ کس را جز به اندازه توانایش تکلیف نمی کند» (بقره، ۲۸۶)

و آیات دیگر همچون: (بقره، ۲۳۳؛ انعام، ۱۵۲؛ اعراف، ۴۲؛ مؤمنون، ۶۲)

خارجی است؛ به این معنا که، نباید کسی بر کس دیگر عملی را تحمیل کند که او را در تنگنا قرار دهد و یا بر امری که موجب ضیق و حرج باشد صحنه گذارد. با عنایت به این معانی وسیع و کلی برای نفی حرج، هر حرجی ممنوع می‌گردد و روشن است که اگر کسی خساراتی بر دیگری وارد آورد و از عهده خسارات وارده بر نیاید، او را در معرض ضیق و تنگی قرار داده است که این از نظر شارع ممنوع است و خسارات معنوی ناشی از جرم نیز طبعاً می‌تواند از مصادیق حرج و تنگنا باشد.

بنابراین قاعده نفی عسرو حرج به این معنا است که، در شرع مقدس اسلام هیچ حکم و دستوری که اسباب مشقت و سختی را برای مؤمنین فراهم سازد وجود ندارد و به طریق اولی هر نوع اقدام و عمل متشرعین که بخواهد دیگری را به مشقت و سختی بیندازد، از سوی شرع مقدس پذیرفته نیست و در صورت تحقق باید از سوی عامل و به وجود آورنده این عسرو حرج، جبران شود.

#### ۴. قاعده اتلاف

طبق این قاعده، معنای اتلاف، این است که، هر کسی مال دیگری را تلف یا از حیث انتفاع خارج نماید، ضامن آن مال است و باید آن را جبران کند. ادله متعددی بر این مطلب اشاره می‌کند.<sup>۱</sup> چون مال اعم از مادی و معنوی و غیر آن است، در موارد دریافت و مشاهده پیامک ناخواسته مال و اموالی از مخاطبین تلف می‌شود که حداقل آنها به حسب ظاهر «وقت مخاطبین» است، در حالی که، امروزه این مال ارزش بسیار زیادی نسبت به امور و اموال مادی دارد.

#### ۵. قاعده بنای عُقلا

عُقلا و ذوی العقول، ضمن محترم شمردن حریم خصوصی افراد، هر نوع تجاوز و دست‌درازی به آن را مورد مذمت قرار می‌دهند و در صورت تحقق هر نوع اضرار و خسارت به دیگری در نتیجه تجاوز، عامل آن را مستحق عقوبت و خسارت

۱. «فَمَنْ اعْتَدَى عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدَى عَلَيْكُمْ» «پس هر کس به شما تجاوز کرد، همانند آن بر او تعدی و تجاوز کنید» (بقره، ۱۹۴)، «وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا» «و انتقام بدی، آن بدی است» (شوری، ۴۰) و غیره.

می‌دانند. از آنجا که، شارع مقدس هم جزء عَقْلا، بلکه به دلیل اینکه خالق و آفریننده عقل و عَقْلا است، اَکْمَل و أَفْضَل از آنان است؛ بنابراین، در مانحن‌فیه، شارع مقدس بر اساس این قاعده در موارد مزاحمت‌های تلفنی و پیامکی رویه و مذمّت عَقْلا را تأیید می‌کند و همان‌طور که عَقْلا این عمل را نمی‌پسندند و خسارت‌های ناشی از این نوع مزاحمت‌ها را متوجه مزاحم می‌دانند، شارع مقدس هم این بنا و روش عَقْلا را موردپسند و تأیید قرار داده و ضمن گناه‌کار شمردن عامل و عاملین این تجاوز و مزاحمت‌ها، آنان را ضامن جبران خسارت ناشی از این اقدام می‌داند.

#### گفتار سوم: برخی ادله عقلی و نقلی حرمت نقض حریم خصوصی

**دلیل عقلی:** انسان گرچه موجودی اجتماعی است ولی برخی زمان‌ها و مکان‌ها، تنها بودن حق مسلم اوست. از نظر عقلانی به نظر می‌رسد که حق ماست که هرگاه بخواهیم بتوانیم تنها باشیم. این تنهایی به ما فرصت فکر کردن و عبادت کردن می‌دهد. تنهایی در انسان‌های سالم موجب آرامش نیز هست. انسان موجودی اجتماعی است، از این رو با دیگران بودن و همراه داشتن در سفر و حضر امری طبیعی است؛ در عین حال، گرایش به اجتماع در اختیار اوست و حتی می‌تواند عزلت و تنهایی را اختیار کند، ضمن اینکه همین انسان اجتماعی گاهی از نظر روحی و جسمی نیازمند خلوت است. انسان با خود کارهایی دارد که تنها در خلوت برای او ممکن و میسر می‌شود. این از حقوق طبیعی انسان است که هرگاه بخواهد بتواند تنها باشد.

**دلیل نقلی:** گرچه در روایات متعددی تنها خوابیدن در خانه و نیز تنها ماندن در خانه مکروه انگاشته شده است؛ (حرّ عاملی، ۱۴۱۲ق، ۵، ۳۲۹، باب ۳۰: همان، ۳۳۴، باب ۲۱) ولی در روایت دیگری آمده است که پیامبر در مسیر سفرهایشان به شام به تنها بودن علاقه داشته‌اند. (علامه مجلسی، ۱۳۸۵، ۱۶، ۴۱) همچنین گوشه‌گیری و خلوتی که مقدمه عبادت باشد در روایات زیادی نیکو شمرده شده و باید آن را مغتنم شمرد و تنهایی را در کنار گرسنگی و سکوت امری گوارا خوانده‌اند. (همان، ۶۷-۶۹)

حریم خصوصی هر کس حقوق شخصی اوست و هیچ‌کس بدون عذر موجه



حق تصرف بدون اذن را ندارد. درباره حفظ حریم خصوصی خانه باید گفت که، وقتی قصد ورود به خانه‌ای را داشتید اگر اجازه دادند وارد شوید وگرنه وارد نشوید و اگر کسی داخل خانه نبود تا اذن دخول دهد وارد نشوید. اگر فردی ورود شما را به منزلش نهی کرد، نباید داخل شوید.

آیات سوره نور به حریم خصوصی در حوزه خلوت و تنهایی و محرمانگی و راز اشاره می‌کند.

**حکم عقلایی:** رعایت حریم خصوصی اشخاص، تاجایی که خصوصی باشد، بخشی از حقوق شخصی تلقی می‌شود و صرفاً خودش می‌تواند در آن تصرف کند؛ همان‌طور که تصرف انسان در اموال و حقوق دیگرش به دست خود اوست، تصرف در حریم خصوصی او نیز به دست خود اوست. انسان می‌تواند مال خود را حفظ کند و از حقوقی که عقل و شرع برای او در آن ثابت کرده بهره‌مند شده، آن را برای خویش حفظ کند یا به دیگری واگذار نماید؛ همان‌طور هم انسان بر حریم خصوصی خویش حقی دارد که تمام عقلاً آن را می‌پذیرند. همان‌طور که کسی نمی‌تواند در حقوق افراد به غیر اذن و اجازه او تصرف نماید، در حریم خصوصی افراد نیز بدون اذن و اجازه ایشان نمی‌توان وارد شد. این امری مسلم و حتمی در بین تمام جوامع بشری است که هرگونه تصرف ابتدایی را در حریم خصوصی اشخاص اگر بدون عذر موجهی باشد، ظلم محسوب می‌دارند.

**دلایل نقلی:** نمونه‌هایی از حق حریم خصوصی مورد تأیید شرع مقدس نیز قرار گرفته است:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْنِسُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ \* فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فِيهَا أَحَدًا فَلَا تَدْخُلُوهَا حَتَّى يُؤْذَنَ لَكُمْ وَإِنْ قِيلَ لَكُمْ ارْجِعُوا فَارْجِعُوا هُوَ أَزْكى لَكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ﴾ (نور، ۲۷ - ۲۸)

«ای کسانی که ایمان آورده‌اید، به خانه‌هایی که خانه‌های شما نیست داخل شوید تا اجازه بگیرید و بر اهل آن سلام کنید این برای شما بهتر است، باشد که پند گیرید و اگر کسی را در آنها نیافتید داخل آنها نشوید تا به شما اذن دهند و اگر به شما گفته شد برگردید، برگردید که این برای شما سزاوارتر است و خدا به آنچه انجام می‌دهید داناست»

به این مضمون هم روایاتی وارد شده است. (حرّ عاملی، پیشین، ۱۲، ۵۰ و ۸۱) این مورد، از مصادیق حرمت افشای حریم خصوصی است. با ورود بدون اذن به منزل کسی ممکن است امور دیداری یا شنیداری از صاحب‌خانه هویدا شود که مایل به افشای آنها نبوده است. این آیه و روایات به حوزه‌های متعدد حریم خصوصی اعم از محرمانگی و راز و خلوت تنهایی اشاره دارد.

به نظر می‌رسد که خانه خصوصیتی نداشته باشد؛ یعنی هر جا که حریم خصوصی انسان محسوب شود، مشمول این حکم قرار می‌گیرد. ممکن است آن مکان دفتر کار شخصی یا فضای مجازی خصوصی باشد و... که ورود بدون اجازه به این حریم خصوصی مشمول آیه شریفه می‌شود.

در مجموع از این آیات شریف چند حکم معلوم می‌شود: اول اینکه، اگر به خانه غیر وارد شدیم و به ما اجازه دادند می‌توان وارد شد و اگر اجازه ندادند نباید وارد شد؛ دوم اینکه، اگر کسی در خانه نبود که به ما اجازه ورود دهد باز هم نباید وارد شد؛ سوم اینکه، وقتی کسی دیگری را از ورود به منزلش نهی کرد، دیگری نباید داخل شود. همه این احکام نشان می‌دهد که اطلاع و ورود به خانه اشخاص بدون اذن آنان کاری ممنوع و ناشایست است.

#### گفتار چهارم: حریم خصوص در نگاه قوانین اجتماعی و عرفی

حریم خصوصی در تمام قوانین ملی و بین‌المللی نیز مورد احترام و تکریم واقع شده و نسبت به ورود غیرقانونی و تجاوز به آن حساسیت‌های زیادی شده است. در قوانین نظام اسلامی ما هم اعم از قانون اساسی و سایر قوانین مدنی، حقوقی، کیفری و جزایی، به این نکته مهم توجه شده که به نمونه‌هایی از آن اشاره می‌کنیم:

۱. در اصل ۲۲ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مقرر شده: «حیثیت، جان، مال، حقوق، مسکن و شغل اشخاص از تعرض مصون است، مگر در مواردی که قانون تجویز کند».

۲. اصل ۲۵ قانون اساسی مقرر می‌گوید: «بازرسی و نرساندن نامه‌ها، ضبط و فاش کردن مکالمات تلفنی، افشای مخابرات تلگرافی و تلکس و سانسور، عدم

مخابره و نرساندن آنها، استراق سمع و هرگونه تجسس ممنوع است، مگر به حکم قانون».

همان‌طور که در تعریف از حریم خصوصی هم اشاره شد، از موارد مطرح شده در اصول قانونی فوق استفاده می‌شود که قلمروی حریم خصوصی وسیع‌تر از خانه و حریم خصوصی فیزیکی افراد بوده و حریم‌های خصوصی معنوی غیرفیزیکی و مجازی مانند: حریم خصوصی اطلاعاتی، ارتباطی و غیره را هم شامل می‌شود. بنابراین تلفن و سایر وسایل ارتباطی شخصی هم جزء حریم خصوصی افراد محسوب می‌شوند و در قوانین، هتاکان و تجاوزکنندگان به این نوع حریم‌ها مجرم قلمداد شده و مجازات‌هایی برای آنان در نظر گرفته شده است.

۳. همین‌طور، ماده ۶۴۱ قانون مجازات اسلامی در این زمینه تصریح می‌کند که:

«هر گاه کسی به وسیله تلفن یا دستگاه‌های مخابراتی دیگر برای اشخاص ایجاد مزاحمت نماید، علاوه بر اجرای مقررات خاص شرکت مخابرات، مرتکب، به حبس از یک تا شش ماه محکوم خواهد شد».

این ماده علاوه بر تلفن‌های ثابت و همراه، شامل دستگاه نامبر، فاکس، تلکس، پی‌جو (پیجر) بی‌سیم و رایانه متصل به اینترنت نیز می‌شود. بنابراین، هرکسی که از طریق تلفن زدن، ارسال فاکس، تلکس، نامه الکترونیکی (ایمیل) پیام کوتاه (SMS) و... ایجاد مزاحمت کند، مرتکب جرم شده است. (میرمحمد صادقی، ۱۳۸۷، ۴۷۵)

بنابراین، دسترسی به اطلاعات دیگران از طریق پیامک و ارسال پیامک‌های اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و... به تلفن همراه مخاطبان بدون اجازه و اذن قبلی، طبق ماده ۶۴۱ قانون مجازات اسلامی، ورود بدون اجازه به حریم خصوصی افراد محسوب می‌شود و از مصادیق جرم مزاحمت است. علاوه بر آن، ماده واحده قانون اصلاح تبصره ۲ ماده ۱۴ قانون تأسیس شرکت مخابرات ایران مصوب ۱۳۶۶، نیز مؤید این مطلب است.

### فصل سوم: راهکارهای جلوگیری استفاده نامناسب پیامک

راهکارهایی وجود دارد که اگر از طرف نخبگان، مسئولین و آحاد مردم مورد توجه و اقدام قرارگیرد، می‌تواند جلوی بخشی از کژکارکردها و استفاده‌های

نامناسب از این وسیله مهم ارتباطی را بگیرد. به عنوان نمونه برخی از آنها را ذکر می‌کنیم.

#### ۱. فرهنگ‌سازی برای استفاده صحیح از سرویس پیامک

ورود و عرضه هر نوع محصول و تکنولوژی به جامعه باید طبق نیاز واقعی جامعه به آن کالا باشد و عرضه آن صرفاً جهت رفع آن نیاز باشد و اگر این عمل بدون توجه و شناخت نسبت به نیاز واقعی جامعه و کارایی آن محصول به صورت بی‌رویه و به همراه تبلیغات صوری باشد، ممکن است بر اثر جذابیت محصول و عدم شناخت درست نسبت به محصول و کارایی آن، جامعه و افراد آن را دچار مشکلات متعدد مثل مصرف‌گرایی و استفاده غیرواقعی و نابه‌جا از کالاها نماید و نتیجتاً محصولات و دستاوردهای بشر بر اثر مصرف بی‌رویه و عدم استفاده مطلوب، ممکن است بلای جان بشر و زندگی اجتماعی او شوند و به جای اینکه، درصد رفع نیازها و مشکلات اجتماعی بشر باشند، هر روز بر مشکلات آنان بیفزایند.

در مورد پیامک تلفن همراه و سایر رسانه‌های ارتباطی نیز باید نسبت به مهم‌ترین هدف از تولید و عرضه آنها که همان اطلاع و خبررسانی صحیح و سریع است، توجه نمود و با استفاده درست و بهینه از این ابزار ارتباطی در راستای خبررسانی و اطلاع‌رسانی در حوزه‌های مختلف آموزشی، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و غیره می‌توان جلوی کارکردهای منفی و مضر آن (که بعضاً این وسیله مهم ارتباطی را در حد ابزار هجو، توهین و شایعه پراکنی تقلیل می‌دهد) را گرفت.

بنابراین، برای بهره‌مندی و به‌کارگیری مفید از ابزارآلات ارتباطی، مثل: تلفن همراه و پیامک باید کارکردهای مختلف آن را شناخت و از هم تفکیک داد و در جهت اهداف و آرمان‌های اجتماعی و نظام اسلامی از آن بهره جست. بر مسئولین خصوصاً کارشناسان فرهنگی و علوم ارتباطات فرض است که، در این زمینه اطلاع‌رسانی و فرهنگ‌سازی نمایند و هم‌زمان بلکه قبل و بعد از ورود این نوع تکنولوژی‌ها و ابزارآلات آنها، همانند پیامک تلفن همراه، اطلاعات جامع و

کاملی از نحوه استفاده و کارایی آن و سایر وسایل ارتباطی در اختیار کاربران و عموم جامعه قرار دهند و از این جهت فرهنگ‌سازی نمایند. مردم و کاربران این نوع وسایل هم باید برای در امان ماندن از اثرات سوء فردی و اجتماعی ناشی از استفاده نامطلوب از این وسایل، به توصیه‌ها و دستورات مسئولین و کارشناسان این حوزه توجه نمایند.

## ۲. وضع و اجرای قوانین و مقررات جزایی مناسب و شفاف

هرچند برخی از قوانین فعلی، همان‌طوری‌که اشاره شد، به‌صورت مستقیم یا غیرمستقیم دلالت بر مجرم و ضامن بودن کاربران و استفاده‌کنندگان نادرست و غیرقانونی از پیامک می‌کنند، اما به دلیل پاره‌ای از ابهامات قانونی در این زمینه و عدم وجود مرجع قانونی رسیدگی‌کننده مشخص به این نوع جرایم، با وجود افزایش روزافزون آنها که باعث بروز معضلات و مشکلات جدی برای جامعه شده و می‌شود؛ هنوز متأسفانه با این‌گونه جرایم به‌صورت جدی برخورد نمی‌شود و به بهانه‌های مختلف از رسیدگی به این نوع جرم طفره می‌روند! در حالی که، تا زمان وضع قانون خاص، مجازات‌های مربوط به قانون عام مزاحمت‌های تلفنی (ماده ۶۴۱ قانون مجازات اسلامی) شامل این موارد هم می‌شود.

بنابراین، شفافیت بیشتر موضوع و ابعاد جرم و همچنین تعیین و تأسیس مراکزی جهت برخورد جدی با این معضل بزرگ اجتماعی، نیاز مبرم و فوری به وضع و اقدامات قانونی از سوی مراجع قانونی و قانون‌گذار داریم تا با تمسک به قوانین، مسئول و مرکز مربوطه، جلوی این همه ناهنجاری و کژکارکردهای ناشی از استفاده نامطلوب و غیرقانونی از این وسیله ارتباطی گرفته شود.

۱. به عنوان نمونه در سال ۱۳۸۶ سرهنگ مهرداد امیدی مدیرکل مبارزه با جرایم خاص رایانه‌ای و کلاهبرداری پلیس آگاهی وقت، با اشاره به اینکه، SMS به عنوان یک وسیله انتقال پیام در جرایمی همچون: توهین، هتک حیثیت افراد، انتشار اکاذیب و مزاحمت، به‌عنوان عامل اصلی تلقی می‌شود، تصریح می‌کند: «از آنجا که جرایم فوق در حوزه جرم غیرمشهود می‌باشد، رسیدگی به آن در حوزه اختیارات پلیس نیست» (همشهری آنلاین، رسیدگی به جرایم از طریق SMS در حوزه اختیارات پلیس نیست، شنبه ۱۹ خرداد ۱۳۸۶، ۱۸:۲۲:۳۰، کد مطلب، ۲۳۹۰۲)

### ۳. اطلاع‌رسانی عواقب استفاده نادرست از پیامک

در کنار فرهنگ‌سازی، آموزش و اطلاع‌رسانی راجع به اهمیت و نحوه استفاده صحیح از سرویس پیام کوتاه، از طریق توجه دادن عموم مردم به ویژه کاربران به عواقب منفی اجتماعی و جزایی استفاده نادرست و غیرقانونی از آن، همانند: تضعیف وحدت و انسجام اسلامی، تخریب امنیت روانی و اعتماد اجتماعی و ضمان و مجازات ناشی از مزاحمت و نقض حریم خصوصی و... می‌توان تا حدودی از میزان کارکردهای منفی و اثرات آن کاست.

### ۴. ایجاد و تولید فضای عمومی مجازی برای پیامک

در نهایت به نظر می‌رسد که دولت‌ها و شرکت‌های ارتباطی با ایجاد و تأسیس فضای مجازی عام و وسیع برای عرضه و تقاضای انواع پیامک می‌توانند علاوه بر اینکه، استفاده از پیامک را در مسیر صحیح آن هدایت نمایند، جلوی بخش قابل توجهی از پیامک‌های مخرب، ناخواسته و مزاحم را بگیرند؛ به این نحوه، شرکت‌های ارائه‌کننده خدمات ارتباطی اعم از دولتی و خصوصی با تشکیل و تأسیس ظرفیت و فضای عظیم مجازی برای انواع پیامک و همچنین با عضوگیری از متقاضیان اعم از عرضه‌کنندگان پیام و مصرف‌کنندگان و دسته‌بندی محتویات پیام‌ها با توجه به نوع، میزان و سایر ویژگی‌های آن و اختصاص کد و رمز خاص برای هر نوع و دسته از پیام‌ها، در مرحله اول یک سازمان‌دهی و مدیریت در فضای ارسال و دریافت پیامک داشته باشند و در مرحله بعد با پخش و قرار دادن پیام‌ها در مسیر و ردیف‌های قالب بندی شده، امکان ارسال و دریافت انواع پیام‌ها از طریق کد و رمز برای مشتریان با توجه به نوع نیاز و درخواست آنان (که دال بر اذن و اجازه ارسال و دریافت پیامک‌های مورد نیاز است) جلوی پیامک‌های مخرب و مزاحم را بگیرند.

### نتیجه

از مباحث گذشته مشخص شد که پیامک یا سیستم ارسال پیام کوتاه به دلیل مزایایی همانند در دسترس بودن، راحتی در استفاده، سرعت اطلاع‌رسانی بالا،

هزینه پایین، امنیت نسبی بالا و امثال آن امروزه به یکی از فراگیرترین و محبوب‌ترین شیوه‌های ارتباطی نوین تبدیل شده است. بدیهی که از نظر اسلام و فقه متفرقی آن با در نظر گرفتن حقوق اولیه افراد در حفظ حریم خصوصی آنها در فضای مجازی افراد می‌توان از طریق استفاده درست از این وسیله ارتباطی به عنوان یک رسانه مفید و تاثیرگذار در امور دینی، مذهبی و فرهنگی اجتماعی همانند: تبلیغ و ترویج عقاید دینی و اسلامی، صلۀ‌رحم و ارتباط اجتماعی، یادآوری ایام‌الله و مناسبت‌های اسلامی و ملی، ارائه آموزش معارف و احکام اسلامی از راه دور و غیره بهره جست ولی با وجود این در صورت در نظر نگرفتن یکسری از حقوق اولیه افراد و اصول اخلاقی و انسانی، این وسیله ارتباطی به‌سادگی می‌تواند حریم خصوصی و اصول اخلاقی حاکم بر جامعه را شکسته و کژکارکردی‌های بسیار مخرب و غیر قابل جبرانی همانند نقض حریم خصوصی، هتک حیثیت و آبروی افراد، تخریب امنیت روحی، روانی و اجتماعی جامعه را خلدشه‌دار نماید.

## منابع

- قرآن کریم.
- الحسینی، السید میرعبدالفتاح، *العناوین الفقہیة*، مؤسسة النشر الإسلامی التابعة لجماعة المدرسين بقم المشرفة.
- حرّ عاملی، محمد بن حسن؛ (۱۴۱۲ق)، *وسائل الشیعة*، مؤسسة آل البيت علیہ السلام، قم.
- زنجانی، عمید؛ (۱۳۹۲) *قواعد فقه*، سازمان سمت، تهران.
- شهریار، حمید؛ (۱۳۸۹)، *اخلاق فناوری*، انتشارات دانشگاه قم، قم.
- طاهری، حبیب‌الله؛ (۱۳۸۷)، *قواعد فقه*، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، قم.
- عبدالواحد بن محمد تمیمی آمدی، (۱۳۶۶)، *غرر الحکم و درر الکلم*، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی، قم.
- فاضل لنکرانی، محمدجواد؛ (۱۳۸۹)، *تقریرات درس خارج فقه*، انتشارات مرکز فقهی ائمه اطهار.
- قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران.
- کلینی، محمد بن یعقوب؛ (۱۳۶۵)، *الکافی*، ۸ جلد، دارالکتب الإسلامیة تهران،
- کلینی، محمد بن یعقوب؛ (۱۴۰۱ق)، *الکافی*، دارصعب - دارالتعارف للمطبوعات، بیروت.
- مجلسی، محمد باقر؛ (۱۳۸۵)، *بحار الأنوار*، دارالکتب الإسلامیة، تهران.
- محقق داماد، سید مصطفی (۱۳۸۲)، *قواعد فقه*، مرکز نشر علوم اسلامی.
- میرمحمدصادقی، سیدحسین؛ (۱۳۸۹)، *جرائم علیه اشخاص*، نشر میزان، تهران، چاپ دوم.
- النیسابوری، فضل بن شاذان؛ (بی تا)، *الایضاح*، تحقیق جلال‌الدین الحسینی الارموی، بی تا.

## پایگاه‌های الکترونیکی (منابع الکترونیکی)

- پایگاه همشهری آنلاین، رسیدگی به جرایم از طریق SMS در حوزه اختیارات پلیس نیست، شنبه ۱۹ خرداد ۱۳۸۶، ۱۸:۲۲:۳۰، کد مطلب، ۲۳۹۰۲.
- پایگاه خبری تحلیلی اعتدال، کد خبر، ۱۷۳۷ تاریخ انتشار، ۱۳۹۰/۰۱/۱۴